

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-30>

УДК 330.101

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

PROSPECTS OF RECOVERY OF UKRAINIAN BUSINESS IN THE POST-WAR PERIOD

Авраменко Наталія Леонідівна

кандидат технічних наук, доцент,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7027-0266>

Лебедченко Віра Віталіївна

кандидат економічних наук, доцент кафедри,
Національний аерокосмічний університет імені М.Є Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2180-9063>

Андрусенко Надія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3746-6202>

Avramenko Nataliya

State Tax University

Lebedchenko Vira

National aerospace university "Kharkiv Aviation Institute"

Andrusenko Nadiia

Vinnitsia Trade and Economic Institute
of State University of Trade and Economics

У статті висвітлено перспективи відновлення українського бізнесу у повоєнний період з точки зору практичного аспекту. Виявлено, що війна сильно виснажила український бізнес, тому багатьом його представникам знадобиться час, щоб відновити свою платоспроможність і повернутися до довоєнного рівня розвитку. Визначено, що з метою підтримки представників українського бізнесу у складних воєнних умовах урядом запроваджено низку програм, серед яких грантові програми «Робота», програма релокації бізнесу з небезпечних територій, кредитування бізнесу за програмою «Доступні кредити 5-7-9%», та створено Фонд підтримки малого та середнього бізнесу. Серед проаналізованих перспектив післявоєнного відновлення українського бізнесу вагоме значення відіграє вступ України до ЄС, оскільки це відкріє шлях до вільного руху товарів, послуг, капіталу, та усунення технічних бар'єрів для української продукції шляхом імплементації acquis ЄС.

Ключові слова: український бізнес, відновлення, грантові програми, кредитування, релокація, воєнний стан.

The article highlights the prospects for the recovery of Ukrainian business in the post-war period from the point of view of a practical aspect. It has been found that the war has severely depleted Ukrainian business, so many of its representatives will need time to restore their solvency and return to the pre-war level of development. It was determined that in order to support Ukrainian business representatives in difficult wartime conditions, the government introduced a number of programs, among which are the Job grant programs, the business relocation program from dangerous territories, business lending under the "Affordable loans 5-7-9%" program. It was revealed that in order to restore Ukrainian business in the post-war period, the Small and Medium Business Support Fund was created, where contributions from individuals and legal entities under private law and/or public law in national and

foreign currency in the form of a charitable donation are credited to the account of the Ministry of Economy opened at the National Bank of Ukraine, humanitarian aid, grants and gifts. It was determined that among the analyzed prospects for the post-war recovery of Ukrainian business, Ukraine's accession to the EU plays a significant role, as it will open the way to the free movement of goods, services, capital, and the elimination of technical barriers for Ukrainian products through the implementation of the EU acquis. It has been found that under martial law, an effective business strategy is critical to ensure long-term survival, continuity, renewal and development. It has been found that under martial law, an effective business strategy is critical to ensure long-term survival, continuity, renewal and development. The strategic decisions of the enterprise at this stage should primarily concern the preservation and rationalization of capital or cost reduction.

Keywords: Ukrainian business, recovery, grant programs, lending, relocation, martial law.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення бізнес в цілому переживає небувалі потрясіння. Російсько-українська війна завдала сильного удару по результатах підприємницької діяльності, що неабияк негативно позначилось на перспективах функціонування суб'єктів господарювання. Проте державна підтримка та допомога західних партнерів стали вагомими інструментами підтримки та відновлення бізнесу у воєнний та повоєнний періоди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням підтримки бізнесу в умовах кризових явищ та економічної нестабільності присвятили свої дослідження зовсім незначна кількість науковців, зокрема це І. Гончаренко, В. Дикань, І. Клімова, К. Кучерява, Т. Мельник, Н. Фролова, І. Хмарська, Я. Цимбалістий та інші. Так, І. Хмарська, К. Кучерява та І. Клімова [1] наголошують, що головним пріоритетом відновлення бізнесу від наслідків війни залишається співпраця влади та представників бізнесу щодо створення оптимальної стратегії та тактики відновлення. У рамках такої співпраці очікується проведення низки реформ та стабілізування значень базових макроекономічних показників до довоєнного рівня. В. Дикань та Н. Фролова [2] зауважують, що контролюючі та фіскальні органи влади продовжують співпрацю з суб'єктами господарювання для визначення ефективних заходів дерегуляції бізнес-середовища та створення сприятливих умов для ведення бізнесу. Т. Мельник [3] стверджує, що важливим і пріоритетним інструментом розвитку економіки в умовах воєнного стану є розробка заходів щодо стабілізації бізнес-середовища та реформування національної системи регулювання підприємницької діяльності. Вирішення проблеми стимулювання та забезпечення подальшого розвитку підприємництва дасть можливість прискорити процес відновлення та модернізації вітчизняного бізнесу.

Враховуючи інформацію у дослідженнях науковців, доцільно зауважити, що не до кінця

вирішене питання висвітлення перспектив відновлення українського бізнесу у повоєнний період з позиції практичного аспекту.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення перспектив відновлення українського бізнесу у повоєнний період з точки зору практичного аспекту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регулярні та масштабні бомбардування енергетичної інфраструктури призводять до суттєвих порушень електропостачання, що негативно позначається на порушеннях бізнес-процесів підприємницької діяльності. Так, дефіцит електроенергії призводить до збоїв у роботі та ускладнює здійснення логістичних та збутових операцій. Беручи до увагу таку ситуацію, очікування бізнесу залишаються песимістичними, оскільки проблеми з енергопостачанням ускладнюють умови для здійснення бізнес-операцій.

У такій ситуації ефективна бізнес-стратегія має вирішальне значення для забезпечення довгострокового виживання, безперервної діяльності, оновлення та розвитку. Це особливо важливо, коли необхідно залучити фінансування із зовнішніх джерел, зокрема гранти та позики.

З метою підтримки українського бізнесу уряд запровадив декілька програм, зокрема грантові програми «Робота, програма релокації підприємств з небезпечних територій, програма кредитування бізнесу під 5-7-9%. Великим попитом серед представників бізнесу користуються грантові програми. Так, отримання мікрогрантів за програмою «Власна справа», дозволяє одержати представникам бізнесу до 250 тис. грн. від держави на відкриття або розширення власної справи. Варто зазначити, що гранти є безповоротною державною допомогою. Проте обов'язковою умовою їх надання є створення робочих місць. Державні кошти, отримані у вигляді грантів, мають бути повернуті до бюджету протягом трьох років шляхом сплати податків на під-

приємницьку діяльність, у тому числі податку на доходи фізичних осіб, військового збору, єдиного соціального внеску [4].

Згідно з урядовою програмою релокації бізнесу в безпечніші місця було переведено 772 підприємства, з яких 605 вже відновили роботу на новому місці. Це дозволило зберегти понад 35 000 робочих місць. Крім того, більше 7000 людей знайшли роботу в релокованих підприємствах. Таким чином, релоковані підприємства мають можливість повноцінно працювати, допомагають підтримувати стабільність економіки та сплачують податки. Загалом до бюджету з початку дії програми релокації бізнесу перераховано понад 1,14 млрд. грн. Найбільше підприємств переїхало до Львівської (28,6%), Закарпатської (17,9%), Чернівецької (12,2%), Івано-Франківської (8,3%), Тернопільської (7,5%) та Хмельницької (7,5%) областей. Найбільша частка релокованих підприємств, які вже відновили діяльність на нових локаціях, належить до таких секторів: оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (40,7%), переробної промисловості (30,2%), інформації та телекомунікацій (6,7%), професійної, наукової та технічної діяльності (6,2%), будівництва (4,4%).

Доцільно відзначити, що будь-яке підприємство може взяти участь у програмі релокації та отримати державний пакет допомоги, що включає такі опції: вибір місця розташування об'єктів підприємства; допомога переїзду на нове місце; допомога у переселенні та пошуку нових працівників; відновлення логістики, закупівля сировини, підтримка пошуку каналів збуту. Так, переміщення підприємств здійснюється в одну із 16 областей (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська, Рівненська, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Дніпропетровська, Житомирська, Одеська та Київська) [5].

Важливе значення у повоєнному відновленні українського бізнесу має теперішня його підтримка. Такою підтримкою може бути отримання кредитування на пільгових умовах за програмою «Доступні кредити 5-7-9%». Ця програма та програма надання державних портфельних гарантій є основними рушіями кредитування представників українського бізнесу. Враховуючи роль цих програм, уряд повинен підтримувати їх роботу та охоплювати ширше коло позичальників, особливо тих підприємств, що функціонують. На період

воєнного стану та місяць після його закінчення представники бізнесу можуть позичити до 60 млн. грн. під 0%. Станом на 7 листопада 2022 року за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» видано майже 50 тис. кредитів на загальну суму понад 150 млрд грн [4].

У воєнний час державна підтримка забезпечує доступ представникам бізнесу до кредитів. Очікується, що у 2023 році важлива роль цієї програми збережеться. Масштабування програми вимагає додаткових ресурсів, тому дизайн потребує оптимізації. Оскільки більшість підприємств вже адаптувалися до умов воєнного часу та відновили діяльність, варто розглянути можливість підвищення тарифів. Програми для сільгоспвиробників необхідно розробляти окремо з урахуванням складнощів реалізації врожаю через логістичні перебої.

Підтримка країнами-партнерами українського бізнесу під час післявоєнної відбудови забезпечуватиметься за рахунок [6]:

1) вступу до ЄС, який міг би спрямувати зусилля у післявоєнній відбудові;

2) розширення чотирьох свобод на Україну (на основі критеріїв Європейського економічного простору), зокрема: вільний рух товарів; вільний рух послуг, вільний рух капіталу, вільний рух працівників;

3) повної інтеграції України до ЄС, що могло б сприяти зміцненню стратегічної переваги ЄС: стабільність через безпеку (оборонність, кібербезпека, м'яка сила – політичний фактор, що впливає на економіку); сильніша економіка (потенціал для азійських компаній мігрувати в Україну, диверсифікація ланцюга постачання, скорочення ланцюга постачання); колективне ноу-хау (інноваційні центри, людський капітал, євроінтеграція);

4) перспективи отримання значних ресурсів від країн-партнерів для відбудови економіки України (це допоможе модернізувати виробничі потужності, вирішити проблему зниження матеріало- та енергоємності виробництва та розширити ланцюжок створення вартості на території України);

5) високого рівня розвитку ІТ у різних секторах економіки та динамічного зростання креативних індустрій з високими мультиплікаторами доданої вартості;

6) розвитку логістичних шляхів через західні кордони, розвитку альтернативних транспортно-логістичних морських шляхів для експортних поставок української продукції;

7) усунення технічних бар'єрів для української продукції шляхом імплементації *acquis*

ЄС та укладення АСАА з ЄС (Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції);

8) інтенсивного промислового освоєння території Західної України внаслідок процесів релокації бізнесу;

9) експорту електроенергії до ЄС (через ENTSO-E);

10) досягнення енергонезалежності для газових та дизельних продуктів;

11) розширення національних та міжнародних програм економічного розвитку (включаючи створення ліній мікрокредитування та фінансування);

12) поширення сучасних та екологічних технологій виробництва та бізнесу, у тому числі на підприємствах малого та середнього бізнесу;

13) створення умов для появи нових підприємств, у тому числі для реалізації творчого та підприємницького потенціалу;

14) підвищення мобільності робочої сили;

15) розвитку підприємницької діяльності та впровадження нових активних програм на ринку праці;

16) розширення доступу до ринку праці через розвиток міжнародного співробітництва у сфері зайнятості;

17) розвитку розумної економіки, інклюзивних ринків праці та ергономічних робочих місць для людей з обмеженими можливостями.

Разом з тим, доцільно зауважити, що для відновлення українського бізнесу в післявоєнний період створено Фонд підтримки малого та середнього бізнесу. Так, на відкритий у Національному банку України рахунок Мінекономіки зараховуються внески від фізичних та юридичних осіб приватного права та/або публічного права у національній та іноземній

валюті у вигляді благодійної пожертви, гуманітарної допомоги, грантів та дарунків [7].

Сьогодні важливою умовою виживання українського бізнесу в умовах активних бойових дій на території України є розробка стратегії скорочення одного з альтернативних варіантів: перепрофілювання, зниження собівартості, часткова ліквідація чи загальна ліквідація. Стратегічні рішення підприємства на цьому етапі мають стосуватися передусім питань збереження та раціоналізації капіталу чи скорочення витрат. Наприклад, щоб вивільнити капітал за рахунок раціоналізації витрат, можна було б ухилитися до виходу на нові території чи, наприклад, зменшити витрати на маркетинг і консалтинг в обмін на зміцнення існуючих ринків і впровадження планів розвитку продукту.

Висновки. Таким чином, за результатами проведених досліджень виявлено, що війна сильно виснажила український бізнес, тому багатьом його представникам знадобиться час, щоб відновити свою платоспроможність і повернутися до довоєнного рівня розвитку. Визначено, що з метою підтримки представників українського бізнесу у складних воєнних умовах урядом запроваджено низку програм, серед яких грантові програми «Робота, програма релокації бізнесу з небезпечних територій, кредитування бізнесу за програмою «Доступні кредити 5-7-9%», та створено Фонд підтримки малого та середнього бізнесу. Серед проаналізованих перспектив післявоєнного відновлення українського бізнесу вагоме значення відіграє вступ України до ЄС, оскільки це відкриє шлях до вільного руху товарів, послуг, капіталу, та усунення технічних бар'єрів для української продукції шляхом імплементації *acquis* ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хмарська І. А., Кучерява К. Я., Клімова І. О. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 42. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1621>.
2. Дикань В. В., Фролова Н. Л. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 38. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309>
3. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2 (100). С. 3–11.
4. Український бізнес має залишатися в Україні і працювати на перемогу, – Тетяна Бережна. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e160e1c6-3e16-4fc2-a7ba-64dd16809605&title=UkrainskiiBiznes>.
5. Завдяки програмі релокації збережено понад 35 тисяч робочих місць – Тетяна Бережна. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a54c8281-02fa-4ced-8b14-3a7ca772a826&title=Zavdiaki>.

6. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>.
7. Фонди відновлення України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/fondi-vidnovlennya-ukrayini>.

REFERENCES:

1. Khmarska, I. A., Kucheriava, K. Ya., Klimova, I. O. (2022). Osoblyvosti pisliavoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy [Peculiarities of the post-war economic recovery of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 42. Available at: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1621>. [in Ukrainian]
2. Dykan, V. V., Frolova, N. L. (2022). Napriamy ta instrumenty derzhavnoi pidtrymky rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini u voiennyi chas [Directions and tools of state support for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine during wartime]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 38. Available at: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309>. [in Ukrainian]
3. Melnyk, T. Yu. (2022). Derzhavna pidtrymka ta stymuliuvannia rozvytku biznesu v Ukraini pid chas dii voiennoho stanu [State support and stimulation of business development in Ukraine during martial law]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia – Economy, management and administration*, 2 (100), 3–11. [in Ukrainian]
4. Ukrainyskiy biznes maie zalyshatysia v Ukraini i pratsiuvaty na peremohu, – Tetiana Berezhna [Ukrainian business should stay in Ukraine and work for victory, – Tetyana Berezhna]. Available at: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e160e1c6-3e16-4fc2-a7ba-64dd16809605&title=UkrainskiiBiznes>. [in Ukrainian]
5. Zavdiaky prohrami relokatsii zberezheno ponad 35 tysiach robochykh mist – Tetiana Berezhna [Thanks to the relocation program, more than 35,000 jobs have been saved – Tatyana Berezhna]. Available at: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a54c8281-02fa-4ced-8b14-3a7ca772a826&title=Zavdiaki>. [in Ukrainian]
6. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy. Materialy robochoi hrupy «Vidnovlennia ta rozvytok ekonomiky» [Project of the Recovery Plan of Ukraine. Materials of the working group "Recovery and development of the economy"]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>. [in Ukrainian]
7. Fondy vidnovlennia Ukrainy [Funds for the restoration of Ukraine]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/fondi-vidnovlennya-ukrayini>. [in Ukrainian]